

Краёвая пазіцыя і нацыянальная ідэя¹

Людвік Абрамовіч

“Толькі палякі выдумалі нейкую адмысловую краёвую пазіцыю, якая прадпісвае ім сваю працу ў Літве ставіць у залежнасць ад усіх тых, хто становіцца ад іх у залежнасць не хочучь, і ў кожным агульнанацыянальным памкненні вышукваць, ці няма там чаго супраць краёвасці”.

З гэтым закідам выступае вядомая літаратарка пані Савітры² ў апошнім нумары “Tygodnika Polskiego”*.

Гэты закід тым цяжэйшы, што ён няслушны і сведчыць пра неразуменне палітычных умоў, у якіх жыве польская супольнасць у Літве.

Менавіта гэтыя ўмовы, а не нейкая фантазія ці капрыз, стварылі канцэпцыю “краёвасці”, якая разумеецца як памкненне да асобнага фармулявання інтарэсаў гістарычнай Літвы.

Памылковым, аднак, з’яўляецца меркаванне, нібыта прынцып краёвага грамадзянства ўступае ў супярэчнасць з агульнанацыянальнай ідэяй. “Краёвасць” як палітычная катэгорыя найноўшага часу яшчэ не паспела ўмацавацца ў людскіх галовах, выклікае зразумелы недавер і часта інтэрпрэтуецца вельмі дзіўна, а варшаўскімі і галіцыйскімі публіцыстамі амаль без выключэння зусім няправільна.

Да ўскладнення гэтага паняцця не ў малой ступені спрычынілася выступленне значнай групы польскіх абшарнікаў з праграмай “краёвай” партыі, якая з’яўляецца яскравай праявай згодніцкіх тэндэнцый і адсутнасці веры ва ўласныя сілы. Шыльда “краёвасці” была тут толькі шырмай для прыкрыцця поўнага сыходу са старой, традыцыйнай пазіцыі.

У той жа час “краёвасць” у дэмакратычным значэнні ўзнікла на фоне ўсведамлення змены сацыяльна-палітычных умоў у Літве і Бе-

¹ Перакладзена паводле: Abramowicz, Ludwik (1913). “Stanowisko krajowe a idea narodowa”, *Przełqd Wileński*, 06.04.1913 (19.04.1913).

² Пад псеўданімам Савітры (Savitri) друкавалася ўрадженка Віцебска Ганна Загорская (Zahorska; 1878–1942) – польская пісьменніца, паэтэса і драматург.

лай Русі (Białej Rusi) у сувязі з усё больш прыкметнымі памкненнямі літоўскага і беларускага нацыянальных рухаў, а таксама пэўнай эвалюцыяй дзяржаўнага ладу расійскай дзяржавы.

Не лічыцца з рэчаіснасцю і не браць пад увагу зменаў, якія адбыліся ў сістэме краёвых адносін, было б раўназначным адмове польскай грамадскасці ў Літве ў ролі стваральнага палітычнага чынніка і асуджэнню яго на бясплённае існаванне.

Яшчэ хапае фантастаў і летуценнікаў, якія, гледзячы ў мінулае, не хочуць бачыць зменаў, якое жыццё ўжо прынесла і працягвае прыносіць надалей, а ўпарта паўтараюць сваё “*non possumus*”.³ Палітык, аднак, мусіць думаць пра будучыню.

Будучыня ж гэтая вымалёўваецца зусім невясёлая. Пры далейшым развіцці настрояў, якія цяпер пануюць сярод маладых літоўскай і беларускай супольнасцяў, падзел будзе ўсё больш паглыбляцца. У рэшце рэшт, польская супольнасць, у колькасным плане нашмат слабейшая і праз сваю расцярушанасць па ўсёй тэрыторыі краю моцна залежная ад тэндэнцый развіцця іншых асяродкаў, нават ніжэйшых у культурным плане, – дойдзе да стану прышлага элементу, які будзе ледзь-ледзь цярапець.

Упэўненасць, што гэтыя непрыязныя настроі з часам самі сабой знікнуць, саступіўшы месца добразычлівасці і суседскай ветлівасці, ні на чым не грунтуецца. З-за адасаблення польскага грамадства, з-за выразнага пазначэння асобнай польскай палітычнай думкі можна, наадварот, чакаць таго, што антаганізм будзе толькі павялічвацца.

Каб не быць адарванымі ад зямлі, каб мець магчымасць дзейнічаць у рэальных умовах, трэба вызначыць пэўны прынцып, які прынамсі тэарэтычна зрабіў бы магчымай супольную працу і каардынацыю агульных намаганняў. Такім прынцыпам з’яўляецца менавіта “краёвасць”, якая прыводзіць да згоды супрацьлеглыя памкненні ўсіх карэнных народаў, якія жывуць на тэрыторыі Літвы і Белай Русі.

Толькі неўніканне ў галоўны сэнс гэтага прынцыпу, толькі злая воля ці прадузятасць могуць прыводзіць да бачання ў ёй элементаў, супярэчных нацыянальным польскім інтарэсам і агульнанацыянальнай ідэі.

Перш за ўсё, прынцып краёвасці і нацыянальная ідэя – гэта велічыні не сувымерныя, яны не могуць супрацьпастаўляцца адна

³ Мы не можам (лац.). – Заўвага перакладчыка.

адной. “Краёвасць” – не ідэя, а *мета*д паводзінаў, пра што і належыць перадусім памятаць.

Літва і Беларусь (Białoruś) не з’яўляюцца краем з акрэсленымі межамі, яны не складаюць замкнёнай цэльнасці, шчыльна адгароджанай геаграфічна і гістарычна ад суседніх тэрыторый, накшталт Швейцарыі ці Фінляндыі.

Іх лучаць пэўныя агульныя рысы, якія вынікаюць галоўным чынам з традыцыі і ў многіх выпадках ужо з’яўляюцца перажыткамі. Арганічна яны, аднак, не спаяныя, дзякуючы рознаплеменнаму складу насельніцтва. Асобным краем яны з’яўляюцца пераважна ў разуменні польскай супольнасці, якая ў той жа час ёсць галоўным элементам, што злучае такія адрозныя тэрыторыі, як Жамойць, каталіцкая Беларусь і ўсходне-паўднёвыя праваслаўныя ўскраіны.

Такім чынам, пра краёвую ідэю не можа быць гаворкі. Хто разумее праблему краёвасці менавіта так – той робіць памылку, заснаваную на ілюзіях і недастатковым вывучэнні дзеючых чыннікаў. Краёвая ідэя мае няшмат прыхільнікаў.

У той жа час пазіцыя краёвага грамадзянства, якая з’яўляецца праявай прызнання асобнасці задач актыўнай палітыкі на літоўскіх і русінскіх (ruskich) землях, атрымлівае ўсё больш права на жыццё ў агульнай свядомасці і навязваецца грамадству сілай гістарычнай неабходнасці.

Нацыянальная ідэя, аднак, ад гэтага нічога не траціць, наадварот, яна робіцца тым самым маяком, той сілай, якая адраджае і пабуджае да творчых высілкаў. Натуральна, калі мы будзем разумець нацыянальную ідэю ў абсалютным, а не пераходным значэнні, як сінтэз памкненняў усіх пластоў народа, яго найбольш глыбокіх і жыццёвых жаданняў.

Аднак каб гэтая ідэя жыла ў людскіх душах, а не была толькі пустым гукам, святочнай фразай – яна павінна свяціцца промнямі і скінуць з сябе тыя лахманы, у якія яе любяць убіраць розныя выпадковыя імпрэсарыя.

З яе заняпадам і выраджэннем на польскіх землях адначасова змяншаецца ейны ўплыў на суседнія тэрыторыі. Закон прыцягнення змушае найдрабнейшыя масы прыцягвацца да меншых, мацнейшых індывідуальнасці пануюць над слабейшымі. Народ, ажыўлены творчай ідэяй, з’яўляецца сур’ёзным чыннікам, нават калі пазбаўлены магчымасці ўздзейнічаць на сітуацыю з дапамогай матэрыяльных сродкаў.

Польская супольнасць у Літве і Белай Русі, асуджаная на цяжкое змаганне за існаванне, мусіць узмацняць свае духоўныя сілы пажыткам, чарпаным з крыніцы народнай культуры. Адтуль да яго мусяць ісці здаровыя павевы, якія асвяжаюць і ўзмацняюць арганізм. Пад паспяховым уздзеяннем нацыянальнай культуры будзе адступаць тая цвіль, якой шмат сёння нарастае. Тады “краёвасць” не будзе перараджацца ў згодніцтва, у нацыянальнае запраданства (*zaprzaństwo*), у палітычную індывідуальнасць.

У блясках нацыянальнай ідэі “краёвасць” стане тым, чым павінна быць: метадам умацавання ўплываў заходняй культуры, шляхам да атрымання польскай супольнасцю той перадавой пазіцыі, якую сёння яна паступова страчвае ў выніку неразумнення сваіх задач адносна народаў, слабейшых у культурным і духоўным сэнсе.

Трэба памятаць, што паняцце “краёвасці” ўзнікла тады, калі палітычныя ўмовы дазволілі польскай супольнасці браць актыўны ўдзел у рэальнай працы над развіццём краю. Прынцып “краёвасці” быў агучаны паралельна з высоўваннем пастулата аб аўтаноміі Каралеўства Польскага. Не апырэрна, але з самога жыцця нарадзілася патрэба палітычнай канцэпцыі, якая давала б магчымасць праяўляць мясцоваму насельніцтву цэнтрабежныя памкненні, прыстасаваныя да рэальных умоў яго жыцця.

Аднак як пастулат аб аўтаноміі Каралеўства, так і менш дакладна сфармуляваныя краёвыя тэндэнцыі Літвы і Белай Русі не могуць прэтэндаваць на ролю ідэйных фактараў, хоць яны ніколькі не прыніжаюць галоўную нацыянальную ідэю. Апошняя застаецца нязменнай і незалежнай ад пераходных формаў, якія дазваляюць ёй больш ці менш эфектыўна дзейнічаць.

“Краёвасць” зусім не выключае зацікаўленасці агульнанацыянальнымі справамі, пераймання і прысвячэння сябе тым памкненням, якія мусяць жыва закранаць любога паляка, незалежна ад таго, дзе ён жыве: на польскіх землях, у Літве, у глыбіні Расіі ці ў Амерыцы. Калі, аднак, у эміграцыі ён адчувае сябе чужынцам, вымушаным тут часова знаходзіцца з думкай пра ранейшае ці пазнейшае вяртанне ў родныя мясціны, то ў Літве і Белай Русі паляк з’яўляецца мясцовым чынікам, звязаным з зямлёй, з гэтым краем, які ёсць і будзе ягонай бацькаўшчынай.

Да лёсу гэтай зямлі ён не можа быць абыякавым. Ён хацеў бы скіраваць яе развіццё на той шлях, які лічыць найбольш рацыяналь-

ным і пажаданым. Ведае, аднак, што толькі ягоная воля і ягонае жаданне нічога не вырашаюць, бо ягоных сілаў недастаткова. Паляк мусіць азірацца на тое, што скажуць іншыя жыхары гэтага краю, для якіх ён ёсць усім і якія ў сваіх думках не выходзяць за ягоныя межы. Такім чынам, разумеючы, што адасабленне асуджае яго на пасіўную ролю, паляк прыстасоўвае сваю праграму да патрабаванняў моманту, не ўхіляецца ад супольнай працы ў агульнай майстэрні, утаймоўвае свае імпульсы, каб яны яго не занеслі занадта далёка, туды, куды ніхто за ім цяпер не пойдзе.

Вось якое паходжанне “краёвасці”.

Але адначасна ён можа ўпэўнена глядзець у будучыню і глыбока верыць у жыццёвасць нацыянальнай ідэі, сімвалам якой ёсць дзеянне.